

Eugenija Rudnickaitė, Vilniaus universiteto Geomokslų instituto Geologijos muziejus

VILNIAUS UNIVERSITETO MINERALOGIJOS KATEDROS VEDĖJAS

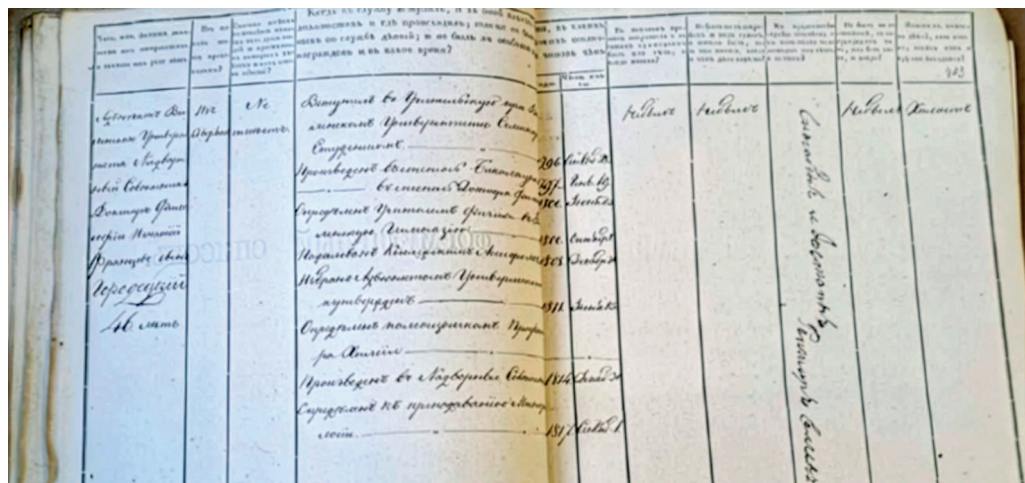
Minint profesorius Ignoto Horodeckio 250 metų sukaktį

Ignotas Horodeckis (1776–1824) gimė Lietuvoje, šiaurinėje Vilniaus rajono dalyje, kur ir anksčiau gyveno daugelis jo kilmingos giminės kartų. 1796 m. baigęs Pastovių (dabar Baltarusijos Respublika) vidurinę mokyklą, jis pradėjo studijuoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausioje mokykloje (*Schola Princeps Magni Ducatus Lithuaniae*), – taip tuo metu vadintas Vilniaus universitetas. I. Horodeckis ypač domėjosi fizika, astronomija, chemija ir mineralogija, studijavo bendrąją ir gamtos istoriją, retoriką. Jo dėstytojais buvo tuomet garsūs profesoriai: Jozefas Mickevičius (1774–1817), Stanislovas Jundzilas (1761–1847), Andrius Sniadecis (1768–1838) ir kt. Jau 1799 m. jis gavo teisę dirbti fizikos ir gamtos istorijos mokytoju Vilniaus vidurinėje mokykloje.

Mokytojaudamas I. Horodeckis kreipėsi į Vilniaus universiteto rektorių dėl lei-

dimo laikyti egzaminus daktaro laipsniui gauti. Komisijos, kuri 1800 m. vykdė šį egzaminą, pirmininku paskirtas fizikos profesorius J. Mickevičius. Įgijęs šį laipsnį, I. Horodeckis ir toliau mokytojavo, bet palaikė glaudžius ryšius su universitetu. 1811 m. jis tapo profesoriaus A. Sniadeckio asistentu chemijos laboratorijoje, o 1814-aisiais – Chemijos katedros docentu ir atsisakė mokytojo pareigų. 1817 m. Mineralogijos katedros vadovui Feliksui Dževinskiui (1788–1850) išvykus studijuoti į Paryžių, I. Horodeckiui buvo patikėta skaityti mineralogijos paskaitas, o 1822 m. universiteto taryba paskyrė jį etatiniu profesoriumi.

I. Horodeckis buvo labai aukštai vertinamas dėstytojas, nors jo progresyvios universiteto reformų idėjos dažnai pykdė konservatyvesnius profesorius. 1800–1811 m. jis dėstė fiziką, 1811–1817 m. – chemiją, o 1817–1824 m. – mineralogiją ir geologiją. Jo studentais

46 m. amžiaus I. Horodeckio asmens byla Vilniaus universitete. Išvardytos visos buvusios jo pareigos, šeiminė padėtis (vienišas). Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, fondas 2-KC135, p. 401–403
Personal file of I. Horodecki, 46 years old, at Vilnius University. All his former positions and marital status (single) are listed. Manuscripts Department of Vilnius University Library, fund 2-KC 135, p. 401–403

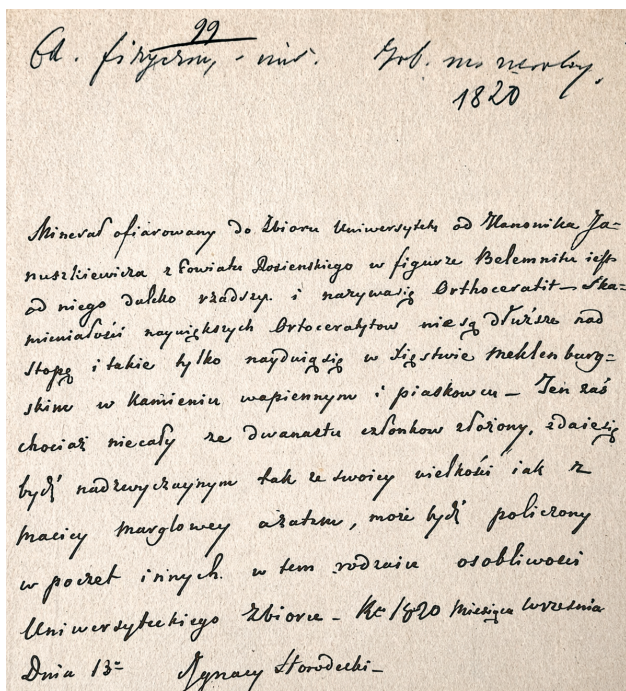
I. Horodeckio laiško apie belemnito fosiliją faksimilė. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F2-KC337

Facsimile of I. Horodecki's letter about the belemnite fossil. Manuscripts Department of Vilnius University Library, F2-KC337

buvo vėliau garsūs žmonės: Ignatas Domeika (1802–1889), Pietų Amerikoje išgarsėjęs geologas ir mineralogas, Ignotas Jakovickis (1794–1847), Ignacijus Fonbergas (1801–1891), Norbertas Alfonsas Kumelskis (1802–1853), Tomas Zanas (1796–1855) ir daugelis kitų. 1823–1824 m. į jo mineralogijos paskaitas susirinkdavo iki 170 studentų!

I. Horodeckis ne tik skaitė paskaitas, bet ir užsiėmė kito-
mis jam svarbiomis veiklomis – studentams vedė praktinius geologijos užsiėmimus, organizavo jų išvykas po Vilniaus apylinkes, atliko geologinius tyrimus (ypač domėjosi Volynės ir Lietuvos fosilijomis kreidos ir tretinio (paleogeno) periodų), analizavo cheminę mineralų sudėtį, rinko uolienų kolekciją. Jam pavyko iš riedulių išskirti ir ištirti mineralą petalitą (kastoritą) ir pirmajam universiteto chemijos laboratorijoje iš šio mineralo išskirti ličio oksidą. Petalitas – ličio aliuminio karkasinių silikatų (feldšpatidų) petalitų grupės mineralas, kurio cheminė formulė $(\text{Li,Na})\text{AlSi}_4\text{O}_{10}$. Dažniausiai jis sudaro ištisinius stambiagrūdžius agregatus, o jo atmaina kastoritas – atskirus kristalus. Jis vertinamas kaip ličio rūda (prieiga internete: <https://en.wikipedia.org/wiki/Petalite>).

I. Horodeckis buvo pažangus mokslininkas, gebėjęs susieti teoriją su praktika. Jis domėjosi naujausiais gamtos tyrimų atradimais ir teorijomis, mokėjo jas perduoti savo mokiniams. Pavyzdžiui, mokymas apie meteoritus. Savo kolekcijoje jis saugojo ne vieną radinį, kurį manė esant šiuo dangaus kūnu,

rinko apie kiekvieną informaciją, siuntė pavyzdžių fragmentus tyrimams į Paryžių. Apie tai jis laiškais diskutavo su prancūzų geologu, mineralogu, Paryžiaus mokslų akademijos ir Vilniaus universiteto garbės nariu A. Bronjaru (Alexandre Brongniart, 1770–1847). Pirmasis žinomas laiškas datuotas 1818 m. rugsėjo mėn.: Turiu garbės atsiųsti Jums pusę geležies, kuri man buvo atskirta iš didelio pavienio pavyzdžio, rasto smėlyje Minsko gubernijos, Mozyriaus rajone, grafo Rokickio žemėse [...]. 1820 m. birželio 24 d. I. Horodeckis jam rašo: Pastaruoju metu negalėjau pateikti kai kurių detalių apie pono Laugier analizuotą meteorinę geležį, nei apie jos kirtimą, nei apie didelį aerolitą, kurio nedidelį pavyzdį jums siunčiu. Šias detales ir galbūt keletą hipotezių, kurias galima suformuluoti remiantis jomis, pateiksiu kitame laiške, kuriame informuosiu jus apie šį akmenį [...], kuris nukrito liudininkų akivaizdoje Voluinėje; jis svėrė 47 1/2 svarų [...] (Daszkiewicz, Tarowski, 2006).

I. Horodeckis išsiuntė A. Bronjarui šių meteoritų pavyzdžius: Liksnos (Lixna, kuri dar

vadinama Daugavpilis) (iš Meteoritų informacijos duomenų bazės, *MetBase*); Daugpilio, Diunaburgo, Lasdanų, Likseno, Adhezyvo, Ušvaldos (visi iš Gamtos istorijos muziejaus Londone, [trumpinys: NHM]); Zaborzikos (dar vadinama Čartorya), Saboriza, Saboryzy, Zaboritsa, Zaboritza, Zaborzyca (visi NHM); Brahino (dar vadinamas Bragino), Komarinskio, Krukų, Krukovo, Minsko, Ročickio, Rokickio, Rokitskio (visi NHM). Iš Vilniaus gautus mėginius A. Bronjaras perdavė vienam žymiausių to meto prancūzų chemikui ir meteoritų tyrinėtojiui A. Laugierui (André Laugier (1770–1832)). Jo atliktų cheminės sudėties tyrimų rezultatus A. Bronjaras sujungė su I. Horodeckio atsiųstais duomenimis ir apibendrinęs pristatė Karališkosios mokslų akademijos posėdžiuose Paryžiuje bei publikavo (Laugier, 1823 a, b; 1824).

Šiuos meteoritus Vilniuje tyrinėjo ne tik I. Horodeckis, bet ir A. Sniadeckis, kuris savo darbų rezultatus paskelbė metais anksčiau nei prancūzų mokslininkai (Sniadecki, 1822). Apie ypatingą I. Horodeckio susidomėjimą meteoritais liudija ir jo sudaryti egzaminų klausimai. Pavyzdžiui, jo studentas I. Domeika egzaminu metu turėjo atsakyti, kokį pavyzdį iš savo kolekcijos atpažinti jam pateikė profesorius (o tai buvo geležinis meteoritas), taip pat turėjo bendrai aptarti meteoritų akmenis, jų susidarymą, sudėties elementus ir pan.

I. Horodeckis mirė staiga 1824 m. kovo 27 d., būdamas 48 metų. Deja, jo mokslinės idėjos nebuvo įgyvendintos, o moksliniai tyrimai nebaigti. Jis palaidotas Bernardinų kapinėse Užupyje (Žvirgždyno g. 3, Vilnius), bet paminklinis akmuo neišliko, tad tiksli kapo vieta nežinoma, kaip ir neidentifikuotas joks jo portretas.

Bragino meteoritas (palasitas). Vilniaus universiteto Geologijos muziejus. Eugenijos Rudnickaitės nuotr.
Bragin meteorite (palasite). Geology Museum of Vilnius University. Photo by E. Rudnickaitė

Literatūra

- Daszkiewicz, P., Tarkowski, R. Les meteorites de Vilnius, cespierres qui ont change l'histoire des sciences. *Cahiers Lituanien*, 2006, 7, p. 15–22.
- Laugier, A. Vorläufige Nachricht von der chemischen Analyse zweier in Polen gefundenen Aërolithen und zweier Meteor Eisen. *Annalen der Physik*, 1823 a, 75. Leipzig, p. 264–268.
- Laugier, A. Aërolithe du vill. Zaborzyce. *Bulletin de la Société philomathique de Paris*, 1823 b. Paris, p. 86–88.
- Laugier, A. Analyse de deux Météorites. *Annales de chimie et de physique*, 1824, 25. Paris, p. 219–221.
- Sniadecki, J., O żelazie meteorycznym Rzeczyckim, *Dziennik Wileński*, 1822, t. 1, nr. 4, p. 481–506. Prieiga internete: <https://en.wikipedia.org/wiki/Petalite>.